

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΑΘΗΜΑ : ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΚΡΑΒΒΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΠΟΠΟΒΙΔΟΥ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΕΜ : 3581

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΟΙ

Α.Κούπερ , 1989

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑ

Ακαδημαϊκό έτος 2014-2015

Ανθρωπολογία και Αποικιοκρατία

Ως αποικιοκρατία νοείται η δημιουργία και διατήρηση δικτύου αποικιών σε περιοχές όπου παραδοσιακά δεν κατοικούνται από πληθυσμούς της μητροπολιτικής αρχής που τις δημιουργεί. Η μητρόπολη είναι και αυτή που ασκεί άμεσα κυριαρχικά δικαιώματα στις αποικίες και καθορίζει την κοινωνική δομή, την διακυβέρνηση και τις οικονομικές λειτουργίες. Το σύνολο των δραστηριοτήτων εκείνων που οδηγούν στη δημιουργία ή ακόμη και τη διατήρηση αποικιών χαρακτηρίζεται γενικά αποικιοκρατισμός, ο οποίος μπορεί να εκδηλώνεται και εκτός της πολιτειακής ή πολιτικής σφαίρας, όπως π.χ. σε οικονομικούς ή και πολιτιστικούς τομείς στους οποίους αποβλέπουν την επικυριαρχία τους οι διάφορες αποικιοκρατικές δυνάμεις. Ανθρωπολογία είναι η επιστήμη που μελετά τους ανθρώπινους πολιτισμούς, αντικείμενο έρευνας αποτελούν οι πηγές και η ανάπτυξη των ανθρώπινων κοινωνιών καθώς και οι διαφορές που παρουσιάζουν μεταξύ τους. Η εμφάνιση της ανθρωπολογίας συνδέθηκε σε βάθος με τις αποικιοκρατικές μεθοδεύσεις των φυλετικών διακρίσεων και του αποκλεισμού, μέσα από τις οποίες εμφανίστηκε το "άλλο". Ο Dell Hymes χαρακτηριστικά αναφέρει στο έργο του *Reinventing Anthropology*, ότι η ίδια ύπαρξη μίας επιστήμης που ειδικεύεται στην μελέτη του «άλλου», υπήρξε ανέκαθεν προβληματική (1969). Αντιλαμβανόμαστε ως «άλλο», οτιονδήποτε νοούμε ως διαφορετικό και εμπλέκεται στην σύγκριση αυτοπροσδιορισμού της δικής μας ταυτότητας. Η ανθρωπολογία ωστόσο εννοείται η επιστήμη που μελετά τους ανθρώπινους πολιτισμούς. Αντικείμενο έρευνας αποτελούν οι πηγές και η ανάπτυξη των ανθρώπινων κοινωνιών, καθώς και οι διαφορές που παρουσιάζουν μεταξύ τους. Οι ανθρωπολόγοι επιχειρούν διευρύνοντας το φάσμα της ανθρώπινης συμπεριφοράς και δραστηριότητας, να επιτύχουν την πλήρη περιγραφή των πολιτισμικών και κοινωνικών φαινομένων.

Η ανθρωπολογία και η αποικιοκρατία συνδέονται, δεν ταυτίζονται. Όπως αναφέρει και ο Levi-Strauss «... τίποτε δεν θα ήταν πιο παραπλανητικό από το να δούμε την ανθρωπολογία σαν πανομοιότυπο του αποικιοκρατικού τρόπου σκέψης, σαν μια επονείδιστη ιδεολογία που θα προσέφερε στην αποικιοκρατία μια ευκαιρία επιβίωσης. » Η ίδια η βρετανική ανθρωπολογία ωστόσο επιθυμούσε να δείξει τη χρησιμότητα της στην αποικιοκρατική διοίκηση. Έχοντας ως στόχο την εξασφάλιση οικονομικής υποστήριξης και κατά συνέπεια την πανεπιστημιακή αναγνώριση της επιστήμης της ανθρωπολογίας. Όμως η προθυμία των ανθρωπολόγων να υπηρετήσουν την αποικιοκρατική υπόθεση δεν ήταν καθολική παρ'ότι διάχυτη. Υποστήριζαν τις πιθανές χρήσεις των ερευνών τους κυρίως σαν ένα μέσο για να κερδίσουν φήμη. Προσπαθούσαν να πείσουν τη βρετανική κυβέρνηση για τη χρησιμότητα του

αντικειμένου τους, καθώς όπως τόνιζαν όποιος δούλευε στις αποικίες θα ήταν καλύτερα προετοιμασμένος αν γνώριζε κάτι για τους ανθρώπους με τους οποίους ασχολούνταν. Η κυβέρνηση ήταν δύσκολο να πειστεί για το ότι οι ανθρωπολόγοι είχαν κάτι πολύ ειδικό να προσφέρουν.

Εξίσου με την βρετανική κυβέρνηση δεν εντυπωσιάζονταν ούτε οι κυβερνήτες των αποικιών για το νόημα της πιθανής χρησιμότητας της ανθρωπολογίας. Σύμφωνα με τον Άνταμ Κούπερ λοιπόν *«την ανθρωπολογία την χρησιμοποιούσαν κυρίως στην αφρικάνικη αυτοκρατορία αν και το 1920 η αυστραλιανή διοίκηση των Papua διόρισε έναν κυβερνητικό ανθρωπολόγο»*. Τα αποτελέσματα ήταν πενιχρά μέχρι και τη δεκαετία του 1930. Από την άλλη όμως, υπήρχε μια έμμεση επίδραση μέσω της ανθρωπολογικής εκπαίδευσης των αποικιακών υπαλλήλων. Καθώς οι κυβερνήσεις των αποικιών δεν διαφωνούσαν στο να έχουν οι υπάλληλοι τους ένα "πασάλειμμα" ανθρωπολογικών γνώσεων. Ελάχιστοι όμως από αυτούς είχαν τη δυνατότητα να εμβαθύνουν στην ανθρωπολογία, ακόμη και μετά την τομή που επέφερε η δεκαετία του 1930 στην αποικιοκρατική πολιτική. Η εκπαίδευση τους ήταν σύντομη και δινόταν έμφαση στους νόμους και στις τεχνικές πρακτικές (οικονομικές εκθέσεις, χωροταξικές μελέτες κ.ο.κ). Προτρέπονταν στην εκμάθηση γλωσσών και η ανθρωπολογία ήταν απλώς μια από τις επιλογές που διεκδικούσαν την προσοχή τους.

Η βρετανική αποικιοκρατική πολιτική στην Αφρική ξεκίνησε να αλλάζει στη δεκαετία του 1930. Οι μέχρι τότε παραμελημένες αφρικάνικες αποικίες προσπάθησαν να ενταχθούν σ'έναν πιο αποτελεσματικό διοικητικό σχεδιασμό, με σκοπό να «αναπτυχθούν» οικονομικά και διοικητικά οι αποικίες. Μετέπειτα η μεταβολή της πολιτικής είχε συνέπειες για τους ανθρωπολόγους, όπως η εξασφάλιση χρημάτων από το International African Institute για οικονομική ενίσχυση των μελών του στην έρευνα. Καθώς και την ίδρυση του Ινστιτούτου Rhodes-Livingstone στη Βόρεια Ροδεσία. Το International Institute of African languages and Cultures ιδρύθηκε το 1926, με την υποστήριξη ανθρωπολόγων, γλωσσολόγων, ιεραποστόλων και αποικιακών υπαλλήλων από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και αποτέλεσε πρότυπο για τα αποικιακά ινστιτούτα κοινωνικών ερευνών. Οι ακαδημαϊκές δημοσιεύσεις των ανθρωπολόγων ωστόσο είχαν μικρό ενδιαφέρον για τους διοικητές των αποικιών, και τα εφαρμοσμένα προγράμματα ήταν λίγα και χωρίς φιλοδοξίες. Η εφαρμοσμένη ανθρωπολογία χρησιμοποιεί τα αποτελέσματα της έρευνας της φυσικής και κοινωνικής ανθρωπολογίας, προκειμένου να βοηθήσει κυβερνήσεις και άλλους οργανισμούς να εφαρμόσουν πολιτικές για ιδιαίτερες πληθυσμιακές ομάδες. Η Αφρική παρέμεινε ακαδημαϊκό μονοπώλιο των ανθρωπολόγων έως τη δεκαετία του 1950. Ήταν επίσης το πρωταρχικό κέντρο των επιτόπιων ερευνών τους μετά το 1930.

Σύμφωνα με τον Άνταμ Κούπερ, *« οι ανθρωπολόγοι έπαιζαν στο γήπεδο τους, συμμετέχοντας μόνο απρόθυμα (κατά κανόνα) στις μικρές μελέτες που ονειρεύονταν οι διοικητικές αρχές και αποδεχόμενοι την άποψη ότι δεν θα έπρεπε να έχουν άποψη για ζητήματα πολιτικής, αφού δεν ήταν "πρακτικοί άνθρωποι"»*. Όπως εξομολογούνταν η

Audrey Richards, « ο ανθρωπολόγος συχνά προθυμοποιείται να προσφέρει τη βοήθεια του, αλλά σπάνια καταδέχεται να τη δώσει ».

Οι λόγοι της αποτυχίας αυτής, ήταν πρώτον ότι αν και συχνά οι αποικιοκρατικές κυβερνήσεις ή τα συμφέροντα τους επιχορήγησαν ανθρωπολόγους, το μέλλον τους βρισκόταν στην ακαδημαϊκή ζωή. Επιπλέον, η πραγματοποίηση εφαρμοσμένων ερευνών σπάνια ήταν κύριος όρος των ερευνητικών επιχορηγήσεων. Όπως συμπέρανε και ο H.G. Barnett το 1956: «Ανεξάρτητα από το πόσο ευγενικά διατυπώνεται, η αλήθεια είναι ότι ανθρωπολόγοι και διοικητικοί υπάλληλοι στο σύνολο τους δεν τα πήγαιναν καλά μεταξύ τους». Οι ανθρωπολόγοι συχνά αναστάτωναν την τοπική κοινή γνώμη των λευκών, επειδή συναναστρέφονταν τους Αφρικανούς. Χρησιμοποιώντας τις αποικιοκρατικές διασυνδέσεις για να διεξάγουν έρευνες σε αποικίες οι ανθρωπολόγοι επεδίωξαν αφενός να φιλτράρουν, να βιώσουν και να καταγράψουν το αποικιοκρατούμενο “άλλο”, μέσα από την επιστημονική ενατένιση. Ο χώρος του “πεδίου” ενθάρρυνε τις τάσεις δημιουργίας “ετεροτήτων” στην ανθρωπολογία. Καθώς οι ανθρωπολόγοι ήρθαν σε επαφή με άτομα που δεν έμοιαζαν στους ίδιους, ανέπτυξαν άμεσες και προσωπικές επαφές. Ωστόσο, η ένταση της εμπειρίας του να βρίσκεσαι εκεί, στο πεδίο, να βλέπεις ανεμπόδιστα, έδωσε μεγαλύτερη ώθηση στην τάση κατασκευής της ετερότητας. Με το να είσαι εκεί, και με το να αρθρώνεις λόγο για το “άλλο” μέσα από την κυριαρχική επιστημονική ενατένιση, η ανθρωπολογία έδωσε στο “άλλο” σχήμα, ξανασχεδιάζοντας τα όρια μεταξύ αποικιοκράτη και αποικιοκρατούμενου. «Παρόλο που ο τρόπος ζωής τους ήταν ενοχλητικός, οι ανθρωπολόγοι θεωρούνταν ακόμη ρομαντικοί αντιδραστικοί που ήθελαν να κρατήσουν τη “φυλή τους” μακριά από κάθε εξωτερική επαφή και να διατηρήσουν τα μέλη της ως μουσειακά εκθέματα, σε τέλεια απομόνωση από το εμπόριο, την κυβέρνηση και το χριστιανισμό» όπως αναφέρει ο Άνταμ Κούπερ .

Από τη μία οι αποικιοκρατικές κυβερνήσεις είχαν αναλάβει ένα έργο επέκτασης της χρηματικής οικονομίας, της υποστήριξης των ιεραποστολών και της ιεραποστολικής εκπαίδευσης και της εγκαθίδρυσης νέων μορφών κυβέρνησεις και διακυβερνήσεις. Από την άλλη υπήρχε η φιλελεύθερη θέση για τα ζητήματα των αποικιών, κατά τη οποία η «αλλαγή» θεωρείται επικίνδυνη. Οι φιλελεύθεροι αγωνίζονταν ενάντια στις αλλαγές που προκαλούσαν ζημιά στα αφρικάνικα συμφέροντα (εγκατάσταση λευκών, εργατική μετανάστευση κ.α) . Οι ανθρωπολόγοι εν τέλει δεν κατάφεραν να αναπτύξουν μια συνεκτική άποψη για τη δομή των αποικιακών κοινωνιών, κι έτσι, με το λειτουργιστικό προσανατολισμό τους, έπεσαν στην παγίδα της στερεοτυπίας. Η θεωρία του λειτουργισμού ωστόσο συνδέεται και με το σύστημα της «έμμεσης διακυβέρνησης» της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Επομένως μέσω της επιτόπιας έρευνας, ως χαρακτηριστικό του λειτουργισμού επιτέχθηκε η μελέτη της οικονομικής οργάνωσης και της πολιτιστικής αλλαγής, γεγονός που εξυπηρέτησε τη διακυβέρνηση της Βρετανίας.

Τη δεκαετία του 1950 η μεγάλη περίοδος των οικονομικών παροχών για ανθρωπολογική έρευνα συνέπεσε με την ταχεία απεμπλοκή της Βρετανίας από τις

αποικιακές της ευθύνες. Επιπλέον, καθώς όλο και περισσότεροι αποφάσιζαν να ασχοληθούν με τις αφρικάνικες σπουδές, συσσωρεύτηκαν κι άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες. Έβρισκαν τους ανθρωπολόγους να μελετούν κάθε πλευρά της κοινωνικής ζωής και διεκδικούσαν χώρο επιτιθέμενοι εναντίον τους. Όμως οι πολιτικοί επιστήμονες, οι ιστορικοί, ακόμη και οι οικονομικοί επιστήμονες αναγνώρισαν την τεράστια αξία του έργου που παρήγαγαν οι ανθρωπολόγοι, καθώς και τα πλεονεκτήματα των μεθόδων που τους έφεραν σε διαρκείς και στενές επαφές με τους αγροτικούς πληθυσμούς και τους εργάτες πόλεων.

Σύμφωνα με τον Άνταμ Κούπερ *«αναπόφευκτο συμπέρασμα είναι ότι δεν υπήρξε ποτέ μεγάλη ζήτηση για εφαρμοσμένη ανθρωπολογία από τα βρετανικά υπουργεία ή από αποικιακές κυβερνήσεις»*. Κάποιες αποικιακές αρχές ίσως να ενισχύθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τους ανθρωπολόγους, αλλά κατά βάση οι Βρετανοί ανθρωπολόγοι χρησιμοποιήθηκαν λίγο από τις αποικιακές αρχές, παρά τη ρητορική δεινότητα της αναζήτησης κονδυλίων οι ίδιοι δεν επιθυμούσαν ιδιαίτερα να χρησιμοποιηθούν. Αυτό ίσως να οδηγούσε σε μια στενή αντίληψη για το είδος της υποστήριξης που θα μπορούσε να προσφέρει η επιστήμη της ανθρωπολογίας στα αποικιακά καθεστώτα και γενικότερα στην ιμπεριαλιστική πολιτική. Ο Βέλγος ανθρωπολόγος Maquet αναφέρει ότι: *«κατά τη διάρκεια της αποικιακής περιόδου, οι περισσότερες ανθρωπολογικές μελέτες ήταν –ακούσια και ασυναίσθητα σε πολλές περιπτώσεις- συντηρητικές, επειδή οι Αφρικανοί περιγράφονταν τόσο διαφορετικοί από τους “πολιτισμένους” λαούς και τόσο “άγριοι”, τη στιγμή ακριβώς που η Ευρώπη είχε ανάγκη να δικαιολογήσει την αποικιακή εξάπλωση»*. Πολλοί ανθρωπολόγοι συμμερίζονταν την επιθυμία να αφαιρέσουν το στίγμα της κατωτερότητας από τους πολιτισμούς της Αφρικής και να υποστηρίξουν την εγγένη περηφάνια των Αφρικανών για την κληρονομιά τους. Καταλήγουμε λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι οι αποικιοκρατικές συνθήκες δεν ήταν αυτές που δημιούργησαν την ακαδημαϊκή ανθρωπολογία.

Ο λειτουργισμός δεν υπήρξε κατεξοχήν επιτυχής ως θεωρία της αποικιοκρατικής ανθρωπολογίας. Η θεωρία την οποία αποδέχονταν οι περισσότεροι Βρετανοί αποικιακοί υπάλληλοι ήταν μια εξελικτική θεωρία. Όπως αναφέρει ο Άνταμ Κούπερ *«Η αποτυχία των οπαδών του λειτουργισμού να αντιμετωπίσουν την αλλαγή δεν κάτι που έκανε αγαπητούς τους ανθρωπολόγους στη γραφειοκρατία των αποικιών – μάλλον το αντίθετο συνέβαινε. Οι αποικιακές αρχές επίσης απέρριπταν το λανθάνοντα σχετικισμό των λειτουργιστικών θέσεων.»*, καθώς επίσης και ότι: *«Ο αποικιακός υπάλληλος παρέμεινε σταθερά προσηλωμένος σε μια εξελικτική θεωρία όπως και σε μια εξελικτική κλίμακα αξιών»*. Η λειτουργιστική προσέγγιση υπήρξε ένας ένας πειραματισμός με τη συγχρονική ανάλυση, το νόημα της βρίσκεται στο πλαίσιο μιας ιστορίας ιδεών στην επιστήμη αυτή και δικαιώνεται αφού παρήγαγε καλύτερες εθνογραφικές έρευνες από κάθε προηγούμενη προσέγγιση. Σε θεωρητικό επίπεδο, η αποικιοκρατική κατάσταση παρεμπόδιζε την ανάπτυξη της βρετανικής κοινωνικής ανθρωπολογίας, αν και είναι

γεγονός η διευκόλυνση την οποία πρόσφερε στην πρόσβαση των ανθρωπολόγων σε κεφάλαια και ερευνητικές περιοχές. Στις αλλαγές του πολιτικού περιβάλλοντος οφείλονται και οι αλλαγές στον κλάδο μετά τα μέσα της δεκαετίας 1950.

Καταλήγουμε συμπερασματικά πρώτον, στο γεγονός ότι οι ανθρωπολόγοι δεν μελέτησαν το ίδιο το σπιοικιοκρατικό σύστημα στο σύνολο του, παρά μόνο ασχολήθηκαν με τους έποικους και τους διοικητικούς υπαλλήλους κι αυτό στέρησε από το έργο τους μια ζωτική διάσταση της πραγματικότητας. Δεύτερον, στο ότι υπήρχαν αναστολές από τη πλευρά των Βρετανών κοινωνικών ανθρωπολόγων ως προς την πλήρη απόρριψη των ρατσιστικών και εξελικτικών εμμονών του προλειτουργιστικού παρελθόντος τους. Κατά τον Άνταμ Κούπερ *«Ο Βρετανός κοινωνικός ανθρωπολόγος είναι τόσο συχνά αντικειμενο καχυποψίας στις τέως αποικιακές χώρες, επειδή αυτός ήταν ο ειδικός στη μελέτη των αποικιακών λαών επειδή αυτός, προσδιορίζοντας στην πράξη τη μελέτη του ως επιστήμη του έγχρωμου ανθρώπου, συνέβαλε στην υποτίμηση της ανθρωπίνης δύσης του»*. Ωστόσο, στη Νότια Αφρική υπήρξαν και πολλές εξαιρέσεις ανθρωπολόγων που μελέτησαν με προοδευτικό και ριζοσπαστικό τρόπο την κοινωνική αλλαγή. Όπως έκαναν ο Gluckman και η Hilda Kuper εξετάζοντας τη φυλετική οργάνωση, καθώς και ο Hellman στη μελέτη των Αφρικανών εργατών των πόλεων. Η επιστήμη της ανθρωπολογίας συνέβαλε στην ανανέωση του σεβασμού και διεύρυνση της κατανόησης της πολιτισμικής κληρονομιάς. Ο Άνταμ Κούπερ υποστηρίζει ότι στη διαπραγμάτευση του σύνθετου αυτού προβλήματος πρέπει να είμαστε προσεκτικοί στις γενικεύσεις μας. Καταλήγει λοιπόν, σε ένα χαρακτηριστικό της βρετανικής λειτουργιστικής κοινωνικής ανθρωπολογίας, το οποίο και θέλει να τονίσει. Πρόκειται για τη συμμετοχική παρατήρηση και στο γεγονός ότι οι ανθρωπολόγοι βάσισαν τις μεθόδους τους σε αυτήν μετά τον Malinowski, πρακτική η οποία απαιτούσε στενή και ελεύθερη επαφή με τους ανθρώπους που μελετούσαν. Κατά τον Κούπερ λοιπόν, έπρεπε *«να καταρρίψουν τους φραγμούς του χρώματος που ίσχυαν στις περισσότερες αποικίες, όπως επίσης έπρεπε να αμφισβητήσουν τις βασικές, άρρητες προϋποθέσεις όλων των αποικιοκρατικών καθεστώτων»*.

Με άλλα λόγια, οι πρώτοι ανθρωπολόγοι μελετούσαν τις “πρωτόγονες” ή “απλές” κοινωνίες, ως δείγματα της πρώιμης εξέλιξης του ανθρώπου. Οι πιο συντηρητικοί για να αποδείξουν την ανωτερότητα του λευκού-δυτικού ανθρώπου, ενώ οι πιο προοδευτικοί για να δείξουν την οικουμενικότητα των διάφορων μορφών πολιτισμού που συναντούσαν ανάμεσα σε “πρωτόγονους” και “εξελιγμένους δυτικούς”. Όμως, μετά την υποχώρηση της ανθρωπολογίας αναπτύχθηκε εντός της ανθρωπολογίας ένα κριτικό ρεύμα, το οποίο αμφισβήτησε τα θεωρητικά της θεμέλια. Διαπιστώθηκε, πως οι λεγόμενοι “πρωτόγονοι” είχαν υποταχτεί στην αποικιοκρατία δια της βίας, και πως ο εξελικτισμός ήταν κατά βάση μια θεωρία που στήριζε στην πραγματικότητα τις πολιτικές επιδιώξεις των αποικιοκρατών σε βάρος των υποτιθέμενων “άγριων” λαών. Καταρρίφθηκε η άποψη πως ο λευκός-δυτικός άνθρωπος εκπροσωπούσε το ανώτερο

στάδιο της κοινωνικής εξέλιξης, και θεωρήθηκε πως ήταν επιβεβλημένη από την ίδια την δύση στις εργατικές μάζες και στους υποτελείς λαούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- *Άνταμ Κούπερ “ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΟΙ”*

Κεφ.4 Ανθρωπολογία και Αποικιοκρατία